

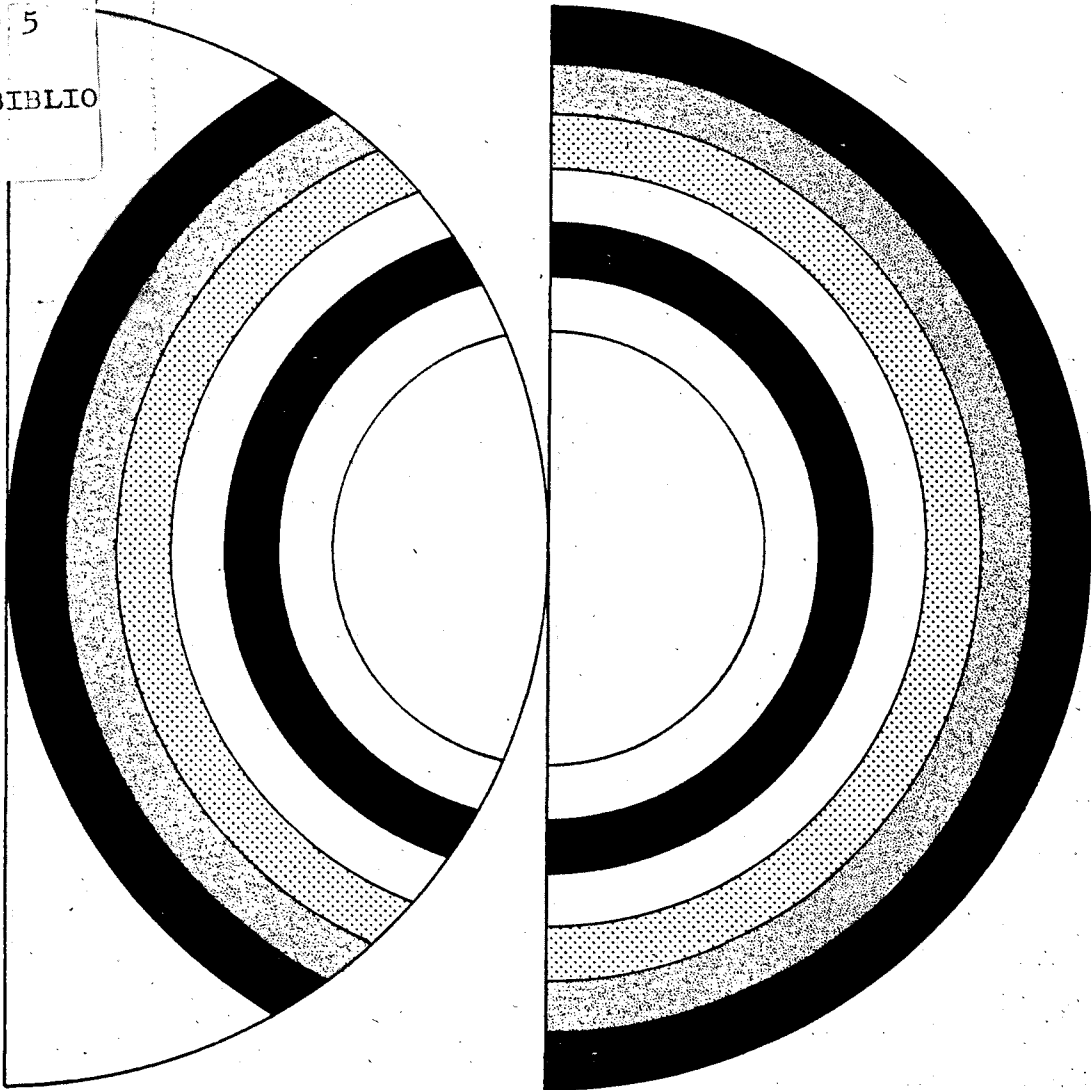
E1972-158

**ter
diskussie**

nr. 1

D 5

BIBLIO

nederlands
bibliotheek en lektuur
centrum

de bibliotheken-
gemeenschap

-- JULI 1973

Dr. E. BOEKMANSTICHTING
AMSTERDAM

D 5

biblio

TER DISKUSSIE

NR. 1

DE BIBLIOTHEKENGEMEENSCHAP

Rapport van de Commissie
Bibliotheeksystemen samen-
gesteld in opdracht van
het bestuur van de Centrale
Vereniging voor Openbare
Bibliotheken

Dr. E. BOEVENHOUT
AMSTERDAM

D 5X

361

NEDERLANDS BIBLIOTHEEK- EN LEKTUURCENTRUM,
's-Gravenhage 1972

I N H O U D:

	pag.
Voorwoord	5
Begripsomschrijvingen	8
1. Inleiding	9
2. Ontwikkelingen tot medio 1971	13
3. Evaluatie van de voorstellen van de Rijkscommissie van advies inzake het bibliotheekwezen	18
4. Eisen te stellen aan een goede bibliotheekvoorziening	20
5. Een bibliothekengemeenschap	22
6. Onderdelen van een bibliotheken- gemeenschap	25
7. Structuur	29
8. Organisatie van bestuur en leiding	33
Slotwoord	35

VOORWOORD

Het begrip 'bibliotheekstelsel' werd voor de eerste maal besproken in de Stichting Werkgroep provinciale bibliotheekcentrales en vervolgens in het Studiecentrum voor openbare bibliotheken door de heren H. Mozes en A. Tilstra, hiertoe geïnspireerd door engelse en duitse voorbeelden en in de overtuiging dat schaalvergroting de dienstverlening door de openbare bibliotheken in positieve zin kan beïnvloeden. Het bleek al spoedig dat het nodig was om het nog vage begrip 'bibliotheekstelsel' meer inhoud te geven en vooral ook om de mogelijke toepassing ervan in Nederland onder ogen te zien. Tevens was in de Rijkscommissie van advies inzake het bibliotheekwezen (R.C.A.) de discussie op gang gekomen over de 'regionale steunbibliotheken', in eerste instantie aangeduid als 'regionale centrale bibliotheken'.

Een en ander leidde ertoe dat medio 1968 door het bestuur der Centrale Vereniging voor openbare bibliotheken (C.V.) werd ingesteld de Kommissie bibliotheeksystemen. De kommissie kreeg de opdracht de inhoud van het begrip 'bibliotheekstelsel' nader te definiëren en te komen tot aanwijzingen voor de toepassing hiervan in Nederland. Het C.V.-bestuur heeft de leden van de Kommissie benoemd in overleg met de Nederlandse Vereniging van bibliothekarissen (N.V.B.), de Werkgroep provinciale bibliotheekcentrales (P.B.C.) en de drie studiecetra.

Toen de Kommissie op 2 september 1968 haar werkzaamheden aanving was zij als volgt samengesteld:

Voorzitter: H.W. van der Giessen (C.V.-bestuur)

Leden: mej. A. Bergstra (Studiecentrum voor jeugdbibliotheken)

mr. W.D. de Bruine (N.V.B.)

W.J. Hariot (Studiecentrum voor openbare bibliotheken)

dr. F.C. Koch (N.V.B.)

H. Mozes (Werkgroep P.B.C.)

P. Nauta (Studiecentrum voor muziekbibliotheken en fonotheken)

mej. C.M. Reeser (Studiecentrum voor muziekbibliotheken en fonotheken)

mevr. G.S. Roessel-van 't Verlaat (Studiecentrum voor openbare bibliotheken)

A. Tilstra (Werkgroep P.B.C.)
mej. W. Wijma (Studiecentrum voor jeugdbiblio-
theken)

Sekretaresse: mej. W.M.E. Vintges (C.V.-bureau)
Wegens ziekte was mej. Reeser niet in staat een aantal vergaderingen bij te wonen, waarna zij zich uit de commissie terugtrok. De heren Tilstra en Hariot zagen zich wegens werkomstandigheden genoodzaakt respectievelijk in juni 1969 en oktober 1969 hun deelname aan de commissie te beëindigen. De voorzitter, de heer Van der Giessen, die zich niet alleen voor deze commissie verdienstelijk heeft gemaakt, maar een belangrijke rol heeft vervuld in het totaal van het openbare bibliotheekwerk, is plotseling overleden op 31 mei 1971. De commissie heeft bij de voortzetting van haar overleg zijn bezielende leiding en de voortvarendheid waarmee hij de problemen aanpakte ten zeerste gemist. De commissie kwam 17 maal bijeen, de laatste vergadering vond plaats op 24 maart 1972. In april 1969 diende de commissie een interim-nota in bij het C.V.-bestuur. Deze nota werd niet onverdeeld gunstig ontvangen, vooral doordat bleek dat een aantal gedachten nog onvoldoende waren uitgekristalliseerd.

Tijdens het totstandkomen van het rapport heeft de commissie op 3 november 1970 en op 4 februari 1972 van gedachten gewisseld met de Werkgroep openbare bibliotheken van de R.C.A., terwijl de voorzitter van genoemde werkgroep, de heer W. de la Court, de twaalfde vergadering van de commissie bijwoonde. Deze contacten vloeiden voort uit het feit dat ongeveer gelijktijdig met de benoeming van de Commissie bibliotheeksystemen door de R.C.A. een commissie ad hoc was ingesteld die zich voor een belangrijk deel met verwante problematiek zou bezig houden. Na overleg is toen besloten dat deze commissie van de R.C.A. eerst het rapport van de Commissie bibliotheeksystemen zou afwachten, temeer omdat twee leden van eerstgenoemde commissie ook in de Commissie bibliotheeksystemen zitting hadden.

In het najaar van 1969 maakte een aantal commissieleden een oriënteringsreis naar Engeland om zich op de hoogte te stellen van de werking van enkele 'regional systems'

en een bezoek te brengen o.a. aan de National Central Library te Londen, de National Lending Library for Science and Technology te Boston-Spa en de West Riding County Library te Wakefield. De kommissieleden werden vergezeld door het hoofd van de afdeling Volksontwikkeling van het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk, mr. O. Akkerman, de chef van de onderafdeling Lectuurvoorziening, drs. J.C. Bouma en de heer H. Brouwer, rijksinspecteur der openbare bibliotheken. De kommissie heeft van dit bezoek zeer veel profijt gehad; een kritische en openhartige gedachtenwisseling met engelse kollega's heeft het inzicht verruimd. De in Engeland opgedane ervaring en het feit dat de gedachtenwisseling over het tot stand brengen van een vérgaande samenwerking in enkele provincies op gang begon te komen heeft de kommissie veel steun gegeven bij haar werk. De kommissie verwacht dat haar rapport ertoe zal bijdragen dat in deze provincies zowel als elders in het land de in het rapport neergelegde gedachten in praktijk zullen worden gebracht.

BEGRIPSOMSCHRIJVINGEN

Regionale steunbibliotheek

Bibliotheek met als bijzondere functie het in een bepaald werkgebied beschikbaar stellen van wetenschappelijke kollekties ten behoeve van studerenden, speciaal van hen die niet aan een universiteit of hogeschool studeren of gestudeerd hebben.

Bibliotheekengemeenschap

Een samenwerkingsvorm tussen verschillende bibliotheken die volgens plan ten aanzien van taak, personeel, boekenbestand en technische uitrusting een werkende eenheid vormen.

Centrale bibliotheek

Voor het publiek toegankelijke instelling, deel uitmakend van een bibliotheekengemeenschap, waar voor de gehele gemeenschap noodzakelijke kollekties en centrale voorzieningen zijn gekoncentreerd alsmede de diensten die op deze voorzieningen zijn aangewezen.

Bibliotheekcentrale

Niet voor het publiek toegankelijke instelling, deel uitmakend van een bibliotheekengemeenschap, waar voor de gehele gemeenschap noodzakelijke centrale voorzieningen, waarbij geen direkt kontakt met het publiek noodzakelijk is, worden beheerd of geleid.

Rayon

Organisatorisch onderdeel van het werkgebied van een bibliotheekengemeenschap - geografisch bepaald - met aan het hoofd een funktionaris aan wie de algemene leiding is gedelegeerd.

1 INLEIDING

Zoals verscheidene andere Europese landen kent ook Nederland verschillende bibliotheektypen. De commissie acht zich ontslagen van de verplichting van elk daarvan een definitie te geven. Niettemin kan het voor het doel dat zij zich heeft gesteld verhelderend werken wanneer zij uitgaat van de begripsbepaling van de openbare bibliotheek zoals die wordt gegeven in het Voorontwerp wet op het openbare bibliotheekwerk (1970), te weten: ' een voor ieder bestemde en toegankelijke bibliotheek, waar collecties van boeken, dagbladen, periodieken en audio-visuele materialen, welke actueel zijn en representatief voor het gehele culturele veld, beschikbaar worden gesteld'. Vergelijkt men de overige bibliotheektypen, ruwweg in te delen in wetenschappelijke bibliotheken en speciale bibliotheken, met de openbare bibliotheek als boven omschreven, dan zijn als meest in het oog springende punten van verschil te noemen: bestemming, toegankelijkheid en samenstelling van de kollektie. De wetenschappelijke bibliotheken zijn immers niet alle zonder meer voor ieder toegankelijk, laat staan bestemd en de kollekties zijn anders van aard dan die van de openbare bibliotheek. De wetenschappelijke bibliotheek heeft bovendien een bewaarfunktie.

Zowel in het buitenland als in Nederland is deze verscheidenheid in bibliotheken lange tijd als een gegeven aanvaard, terwijl noodzaak tot samenwerking nauwelijks werd gevoeld. Thans is het echter geen vraag meer, of de bibliotheken zonder intensieve samenwerking hun veelheid van taken zullen kunnen vervullen. Er zijn immers een aantal factoren aanwijsbaar, die tot koöperatie in de een of andere vorm dwingen. Er hebben de laatste jaren een aantal ontwikkelingen plaatsgevonden, waardoor het niet alleen in economisch opzicht, maar ook in de praktische dienstverlening steeds minder mogelijk wordt om als bibliotheek volkomen zelfstandig een volledig dienstenpakket aan te bieden. Allereerst mag worden genoemd de verbreding en versnelling van de informatiestroom, waardoor een deel van de ter beschikking te stellen informatie in toenemende mate niet in boekvorm verschijnt, maar

uit tijdschriften en andere periodieke publikaties moet worden gehaald. Daar het voor degenen die de informatie zoeken steeds moeilijker wordt - alleen al op het eigen terrein - het essentiële daarvan te vinden zal de taak van de gehele bibliotheekwereld op dit punt aanzienlijk worden verzwaard.

Een volgende faktor is de toeneming van leerlingen en studenten aan alle vormen van onderwijs. De tegelijkertijd meer op de voorgrond komende zelfwerkzaamheid van de leerlingen heeft eveneens een verzwaaring van de informatietaak van de bibliotheken als gevolg. Ook de gedachten omtrent de permanente edukatie wijzen op een uitbreiding resp. verzwaaring van de bibliotheektaak. Tenslotte moge in deze - niet komplette ! - opsomming het meer op de voorgrond treden van andere dan de traditionele media worden genoemd: grammofoonplaten, films, filmstrips en dia's, microfilms en -fiches. Gelijktijdig hebben ook een aantal ontwikkelingen plaatsgevonden in de methoden van informatieverwerking en kommunikatie, die het mogelijk maken de toenemende stromen van aanbod en vraag te kanaliseren. Deze echter zijn voor vele bibliotheekinstellingen individueel niet te realiseren maar wel in samenwerkingsverbanden.

Bibliotheken hebben de plicht tot een zo doelmatig mogelijke bedrijfsvoering te komen. De beschikbare gelden, voor het overgrote deel overheidsgelden, dienen een maximum aan rendement op te brengen. Nu het bedrijfsleven al lang ontdekt heeft dat samenwerkingsvormen tot een doelmatiger bedrijfsvoering kunnen leiden, is de vraag gewettigd of dit voor de bibliotheekwereld niet evenzeer zou gelden, als is de waarde van haar produkten moeilijk in geld uit te drukken.

De kommissie vooronderstelt, dat samenwerking tussen bibliotheken is geboden omdat de individuele bibliotheek haar boven aangeduide verzwaarde taak met de haar ter beschikking staande middelen niet zal aankunnen. Deze samenwerking is noodzakelijk zowel tussen de bibliotheken van hetzelfde type als tussen bibliotheken van verschillende aard. Dat de kommissie in deze mening niet alleen staat, blijkt ook uit het reeds eerder genoemde Voorontwerp wet op het openbare bibliotheekwerk, waar in de Memorie van toelichting,

par. 4 onder 11 wordt vermeld: 'Het rationeel en economisch nastreven van een optimale voorziening noodzaak, zoals eerder reeds gesteld, tot samenwerking tussen de verschillende bibliotheken en bibliotheektypen. Dit geldt ook voor de bibliotheektechnische aspecten van het werk, waarbij wordt gedacht aan het gezamenlijk benutten van moderne technische apparatuur (telex, computers). Gestreefd dient te worden naar bibliotheeksystemen, waarin ook de regionale steunbibliotheken participeren. Combinaties van wetenschappelijke en openbare bibliotheken in de zin van de Duitse "Einheitsbücherei" zijn hierbij niet uitgesloten. Hierbij mag echter het specifieke karakter van de samenwerkende delen niet uit het oog worden verloren'. Overigens betekent samenwerking van bibliotheektypen van verschillende aard niet, dat de bibliotheek haar identiteit zal moeten prijsgeven. Deze eigen identiteit wordt ingebracht c.q. ondergeschikt gemaakt aan een groter organisch geheel.

In dit rapport wordt als samenwerkingsverband de 'bibliothekengemeenschap' behandeld, een term die de commissie prefereert boven het reeds langer gebruikte 'bibliotheekstelsel'. De commissie ziet in het woord gemeenschap de samenwerking beter uitgedrukt dan in het woord stelsel, dat overigens ook in het buitenland verschillend geïnterpreteerd wordt (library system, Büchereisystem).

Met bibliothekengemeenschap wordt in dit rapport bedoeld een vóórgaande samenwerkingsvorm tussen verschillende bibliotheken, die een volgens plan ten aanzien van taak, personeel, boekenbestand en technische uitrusting werkende eenheid vormen. Taak van de bibliothekengemeenschap moet zijn, voor alle inwoners van het werkgebied de toegang tot (informatiedragende) media te openen, ook voorzover die buiten de woonplaats van de gebruiker liggen, zodat de inwoners van stedelijke concentraties zowel als de bewoners van het platteland in principe over dezelfde mogelijkheden beschikken.

Bij de later in dit rapport te beschrijven samenwerkingsmogelijkheden (en ook in de ontwikkelingen ten aanzien van de regionale steunbibliotheken) zijn de

hogeschool- en universiteitsbibliotheken buiten beschouwing gelaten, omdat deze een specifieke taak vervullen ten aanzien van het wetenschappelijk onderwijs.

Dit betekent echter niet dat deze bibliotheektypen daardoor geen relatie met de in dit rapport te behandelen bibliothekengemeenschappen hebben; de beïnvloeding over en weer die in de loop der jaren is gegroeid blijft bestaan en ten aanzien van de kollektievorming op bijzondere vakgebieden zullen deze wetenschappelijke bibliotheken een taak blijven vervullen, waarbij de nauwere samenhang die tussen hoger beroepsonderwijs en wetenschappelijk onderwijs aan het groeien is een niet onbelangrijke faktor zal zijn.

De kommissie beschrijft in dit rapport de meest vórgaande vorm van samenwerking t.w. die tussen bibliotheken van verschillend type (wetenschappelijke bibliotheek en openbare bibliotheek) in een bibliothekengemeenschap. Dit neemt niet weg dat het merendeel van haar bevindingen en konklusies evenzeer van toepassing is op samenwerkingsvormen van de openbare bibliotheek met (openbare) bibliotheken die (nog) geen wetenschappelijke funktie vervullen. Waar de mogelijkheid daartoe aanwezig is geeft de kommissie de voorkeur aan samenwerking tussen verschillende bibliotheektypen.

Tenslotte acht de kommissie het niet uitgesloten dat bij het totstandkomen van samenwerkingsvormen provinciegrenzen een belemmering blijken te zijn en het dientengevolge noodzakelijk zou kunnen blijken deze voor het goed funktioneren van een bibliothekengemeenschap te overschrijden.

2 ONTWIKKELINGEN TOT BEGIN 1972

2.1 De kollekties der openbare bibliotheken

Enkele van de in de inleiding genoemde factoren hebben er toe geleid dat nieuwe groepen gebruikers een beroep op de openbare bibliotheken gingen doen. Deze bibliotheken waren daarop vaak niet berekend, enerzijds doordat (bij oudere bibliotheken) in het verleden financiële mogelijkheden tot het opbouwen van een verantwoorde kollektie ontbraken, anderzijds doordat (bij nieuwe bibliotheken) de opbouw van kollekties nog in een beginstadium was en aan de direkte vraag slechts met moeite kon worden voldaan. Ouder bezit ontbrak bij deze nieuwe bibliotheken ten enenmale. Het gevolg van dit alles was dat in het algemeen de kollekties der openbare bibliotheken bestonden uit lektuur voor de doorsnee lezer, waarbij met specifieke behoeften van studerende onvoldoende rekening kon worden gehouden. Voor onder meer deze groep werd een beroep gedaan op de nederlandse wetenschappelijke en speciale bibliotheken met behulp van de verschillende centrale katalogi waarover ons land beschikt. Een direkt gevolg was een te intensief beroep op de wetenschappelijke bibliotheken, met aanvragen voor materiaal dat zeker in openbare bibliotheken beschikbaar had moeten zijn. De toename van het aantal studenten aan de universiteiten en hogescholen had tot gevolg, dat de wetenschappelijke bibliotheken steeds terughoudender moesten worden in de dienstverlening buiten hun eigen kring, daar zij zelf, ook al door financiële oorzaken, de ontwikkelingen amper konden bijhouden. Weliswaar kreeg voor openbare bibliotheken de Landelijke Bibliotheekcentrale een centrale plaats in het leenverkeer, maar deze kon ten aanzien van ouder materiaal niet op eigen bezit terugvallen, doordat pas van ± 1965 af voor de nieuwe taak werd aangeschaft.

2.2 De voorziening van wetenschappelijke literatuur voor studiedoeleinden

Mede tengevolge van deze ontwikkeling boog de R.C.A. zich over het probleem van de dienstverlening van wetenschappelijke bibliotheken aan openbare bibliotheken. Er kwam een intern rapport van de R.C.A., getiteld Rapport betreffende de landelijke bibliotheekbediening (1965). Ook werd in 1965 tijdens het Bibliotheekcongres

in Deventer over deze materie gesproken. Aan de Minister werd in 1966 een (niet gepubliceerd) rapport uitgebracht onder de titel De voorziening van wetenschappelijke literatuur voor studietoelinden. De essentie hiervan werd door dr. A.W. Willemsen gepubliceerd in Nederlandse bibliotheekproblemen (1967). De konklusie hield een advies in om een aantal wetenschappelijke en grote openbare bibliotheken aan te wijzen die zich speciaal zouden belasten met het aanschaffen van materiaal op het niveau van studerende voor M.O.-akten.

Het moet mede op basis van dit rapport van de R.C.A. geweest zijn, dat op de begroting van het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk (C.R.M.) voor 1969 f 400.000,-- werd geplaatst ter verdeling onder een aantal z.g. regionale steunbibliotheken, te gebruiken voor doeleinden die de openbare bibliotheek het meest ten goede komen. Om te voorkomen dat deze bedragen willekeurig zouden worden verdeeld over de betreffende bibliotheken werd door de R.C.A., daartoe uitgenodigd door de Minister, tezamen met het bestuur van de C.V. op korte termijn een advies aan de Minister van C.R.M. uitgebracht over de verdeling van het bedrag, met de mededeling dat een grondiger advies ten aanzien van de verdeling en de besteding zou volgen. Dit advies is gepubliceerd onder de titel Advies inzake regionale steunbibliotheken (1969). Het eerste bedrag van f 400.000,-- werd door de Minister overigens niet volgens dit voorlopige advies van R.C.A./C.V. verdeeld.

Op 26 september 1969 deed de R.C.A. de toegezegde verdere uitwerking van de wenselijk geachte verdeling en besteding aan de Minister toekomen. Voor de tekst hiervan moge verwezen worden naar het tijdschrift Open (jrg. 2 (1970) blz. 325). Het werd op 19 maart 1971 gevolgd door een financieringsadvies betreffende de fasering van overheidsuitgaven voor regionale steunbibliotheken.

In de internationale vakpers was reeds eerder een discussie op gang gekomen over de dienstverlening van de openbare bibliotheek met name de wijze waarop deze voor de grootst mogelijke groep gebruikers attractief wordt, niet alleen voor studerende, maar ook voor afgestu-

deerden, vakmensen, bedrijfskader enz. Dit naar aanleiding van ontwikkelingen in Duitsland, Engeland en Skandinavië. De opvattingen zoals deze in genoemde landen tot ontwikkeling zijn gekomen hebben de gesprekken in Nederland beïnvloed, mede doordat ze qua ligging ten opzichte van ons land zich uitstekend voor een oriëntatie lenen. Een nederlandse bijdrage aan de discussie was het Rapport van de Plankommissie muziekbibliotheken, in 1967 uitgebracht, waarin werd gepleit voor instelling van een aantal grote muziekbibliotheken met een regionale functie, die door middel van 'filialen' aan openbare bibliotheken verbonden hun materiaal dichterbij de gebruikers zouden moeten brengen.

Een kenmerkend verschil met de situatie in het buitenland is echter dat in Nederland de openbare bibliotheken voor het overgrote deel partikuliere stichtingen of verenigingen zijn. Dit brengt op zichzelf bij samenwerking in groter verband al problemen met zich mee; de zaak wordt nog gekompliceerder doordat de wetenschappelijke bibliotheken overheidsinstellingen zijn, waardoor kruisverbindingen moeilijk tot stand te brengen zijn. De plicht van het heffen van contributie voor de openbare bibliotheken vormt nog een extra komplikatie. Deze problemen mogen echter geen belemmering zijn de gedachte van de bibliothekengemeenschap verder uit te werken, daar toch van elke bestuursinstantie mag worden verwacht dat zij een optimaal functioneren van haar instelling als noodzaak ziet.

2.3 De ontwikkelingen in enkele provincies en steden

Inmiddels is in sommige provincies het overleg over de vorming van bibliothekengemeenschappen reeds in volle gang, terwijl ook de samenwerking tussen wetenschappelijke en openbare bibliotheken in enkele plaatsen tot stand is gekomen of zal komen. In Zeeland verscheen in 1969 een rapport, samengesteld door een daartoe door het provinciaal bestuur benoemde commissie, onder de titel: Rapport adviescommissie Zeeuwse bibliothekengemeenschap. Hierin wordt de zeer intensieve samenwerking beoogd tussen de Provinciale

Bibliotheek te Middelburg (die tevens de functie heeft van regionale steunbibliotheek), de Technische Bibliotheek Zeeland te Vlissingen, de Zeeuwse Centrale muziek-bibliotheek, de Fed. Provinciale Bibliotheekcentrale voor Zeeland en de Zeeuwse openbare bibliotheken. Provinciale Staten van Zeeland hebben zich in principe bereid verklaard de Provinciale Bibliotheek in te brengen in een te vormen zeeuwse bibliothekengemeenschap. Het overleg tussen de betrokkenen is thans gaande.

De aanwijzing van regionale steunbibliotheken heeft in Noord-Brabant geleid tot de benoeming door het provinciaal bestuur van een commissie die de opdracht kreeg een advies uit te brengen over de plaats of plaatsen waar deze gevestigd zou(den) moeten worden. Deze commissie meende dat een dergelijk advies niet los kon worden gezien van een voorstel tot een nieuwe structuur van het brabantse bibliotheekwerk. In haar rapport dat waarschijnlijk ongeveer gelijktijdig met dit rapport zal verschijnen adviseert de commissie de vorming van vier bibliothekengemeenschappen rond de vier belangrijkste steden van Noord-Brabant, waarvan twee z.g. centrumbibliotheken tevens de functie krijgen van regionale steunbibliotheek.

In Gelderland is een commissie gestart die de mogelijkheden van samenwerking tussen de provinciale bibliotheekcentrale te Velp, de K.C.V.L. te Nijmegen en de zelfstandige openbare bibliotheken zal bestuderen.

Tenslotte de stedelijke samenwerking. Deze is inmiddels tot stand gekomen in Arnhem, waar is opgericht de Openbare en Wetenschappelijke Bibliotheek Arnhem, een samenwerkingsvorm tussen de Gelderse Bibliotheek (tevens regionale steunbibliotheek), de Algemene Openbare Bibliotheek en de R.K. Openbare Bibliotheek. In Maastricht zijn vergevorderde onderhandelingen aan de gang over de totstandkoming van een samenwerkingsvorm tussen de Stadsbibliotheek (regionale steunbibliotheek), het Stadsarchief, de Openbare Bibliotheek en het Sociaal-Historisch Centrum. Voor de gemeenteraad van Maastricht is inmiddels het

principebesluit genomen tot volledige integratie van de Stadsbibliotheek en de Openbare Bibliotheek. Deze stedelijke samenwerkingsvormen zullen beide worden gerealiseerd in één bibliotheekgebouw, waarvan dat te Arnhem op korte termijn gereed zal komen.

3 EVALUATIE VAN DE VOORSTELLEN VAN DE RIJKS-
COMMISSIE VAN ADVIES INZAKE HET BIBLIOTHEEK-
WEZEN

De door de R.C.A. uitgebrachte adviezen zijn voornamelijk geïnspireerd door het reeds eerder gesignaleerde beroep dat door de openbare bibliotheken op de kollekties der wetenschappelijke werd gedaan. Sterk gekromprimeerd samengevat is als oplossing voor die moeilijkheid gedacht aan het aanwijzen van een aantal bibliotheken die elk voor een bepaalde regio de betreffende boeken zouden moeten aanschaffen, als intermediair bij het postleenverkeer zouden moeten optreden en op die wijze als regionale centrale bibliotheek - later genoemd regionale steunbibliotheek - zouden moeten fungeren. Deze gedachte past tot op zekere hoogte in de overwegingen voor het tot stand brengen van bibliothekengemeenschappen, die immers ook regionale samenwerking inhouden. De gedachten van de R.C.A. betreffen echter slechts een oplossing van één facet van die samenwerking. De koördinatie van het beleid in het algemeen en van de kollektievorming in het bijzonder van de regionale steunbibliotheek met de overige bibliotheken in het werkgebied van de gemeenschap ontbreekt. Over dokumentatie en inlichtingenwerk bijvoorbeeld, wordt geen uitspraak gedaan. Bovendien is bij de advisering vooral gedacht aan de humaniora en worden de b-wetenschappen niet in de kollektievorming betrokken. Verder is praktisch niet ter sprake gekomen de vraag of door een vorm van samenwerking tussen de betrokken regionale centrale bibliotheken aanschafkoördinatie mogelijk is en eventueel zelfs landelijke aanschaf en opslag. Hoewel in het advies van 26 september 1969 wordt gesteld dat regionale steunbibliotheken meer zullen kunnen doen dan alleen optreden als bemiddelaars bij het postleenverkeer, is de kommissie van oordeel dat de R.C.A. tot nu toe onvoldoende rekening heeft gehouden met de gehele problematiek van de dienstverlening van de bibliotheek en zijn gebruikers. Niet iedereen is er van overtuigd dat alleen door spreiding van kollekties een oplossing voor deze problematiek is gevonden. Met in gedachten de britse National Lending Library for Science and Technology is zelfs de vraag

gerezen of ten aanzien van bepaalde wetenschappen een centrale verzendbibliotheek niet een reëlere oplossing is. Hierbij moet overigens wel bedacht worden dat de nederlandse lokale bibliotheekkollekties een vergelijking met de engelse in het algemeen niet doorstaan.

Doordat in de adviezen een duidelijke lijn wordt aangegeven is het voor onze kommissie een stuk waarmede bij de formulering van dit rapport rekening is gehouden.

4 EISEN TE STELLEN AAN EEN GOEDE BIBLIOTHEEK- VOORZIENING

De gebruiker moet via één van de dienstverleningspunten van de bibliothekengemeenschap toegang hebben tot informatiedragende media ten behoeve van zijn studie en opleiding, zijn werk, zijn geestelijke vorming en zijn ontspanning. In principe bepalen behoefte van de gebruiker en aard van de bibliotheek het aanbod van vakliteratuur en -informatie. Voor zover deze niet direkt in de bibliotheek beschikbaar zijn moet de mogelijkheid bestaan op korte termijn de verlangens van de gebruiker te bevredigen.

De bibliotheek moet kunnen voldoen aan de eisen, die het onderwijs stelt, zowel in als buiten de diverse opleidingsinstituten. Zij moet in staat zijn, de wetenschappelijke werker en de onderzoeker of medewerker in het bedrijf informatie te bieden. De bibliotheek moet daarnaast vragen kunnen beantwoorden van instellingen als vormingscentra voor werkende jongeren en volwassenen, verenigingen die zich met sociaal en/of cultureel vormingswerk bezighouden, wijkcentra en buurthuizen, jongerenorganisaties, aktiegroepen en dergelijke meer. Ook groepen die, door welke omstandigheden ook, in een maatschappelijk geïsoleerde positie verkeren behoren in de dienstverlening te worden betrokken, zoals o.a. verpleegden, bejaarden, gevangenen. Dat de hier genoemde verlangens verder zullen gaan dan de geboden mogelijkheden op dit moment is duidelijk. Dat samenwerking tussen wetenschappelijke en openbare bibliotheken en in sommige opzichten ook tussen deze en speciale bibliotheken bij het totstandbrengen van de hierboven geschetste noodzakelijke uitbouw van het bibliotheekwerk nodig is, eveneens. Het is voor een bibliotheek en zelfs voor een beperkte groep bibliotheken niet mogelijk, aan alle eisen te voldoen. De vraag is zelfs gewettigd, of dit gewenst zou zijn. Het is duidelijk dat een versnippering in te kleine zelfstandige eenheden inefficiency meebrengt. Men denke slechts aan de kosten van het opzetten van een schoolbibliotheekdienst, een goed funktionerend inlichtingenapparaat, een diskotheek. Bepaalde facetten van informatie, die

door middel van het materiaal in de bibliotheek toegankelijk zijn, zullen immers slechts voor een beperkte groep gebruikers van belang zijn. Het is echter ook niet noodzakelijk deze informatie op alle plaatsen voorhanden te hebben, daar door de al eerder genoemde ontwikkelingen in de informatieverwerking en communicatietechnieken de mogelijkheden tot centrale 'opslag' van informatie steeds groter worden. In dit verband valt ook te denken aan het centraal in een regio onderbrengen van dokumentatie, die regio betreffende. Samenwerking van bibliotheken betekent overleg bij de kollektievorming. Dit spreekt in het bijzonder aan bij samenwerking tussen wetenschappelijke en openbare bibliotheken waar het gaat om boekselectie en afbakening c.q. overlapping van interessegebieden.

Ook op het terrein van de ontsluiting der kollekties is samenwerking noodzakelijk. Het zou verspillen van geld en arbeidskracht zijn indien men zich in elke bibliotheek zou werpen op dokumentatie, vervaardiging van de ingrediënten voor trefwoorden en andere katalogi, samenstelling van keuzelijsten en dergelijke meer. Veel beter kunnen deze taken regionaal dan wel landelijk worden aangepakt. Dit klemt temeer wanneer mechanisatie van deze activiteiten grotere mogelijkheden gaat openen. Nagegaan zou dan ook moeten worden in hoeverre ook bij de ontsluiting samenwerking tussen wetenschappelijke, speciale en openbare bibliotheken niet alleen gewenst maar ook mogelijk is.

5 EEN BIBLIOTHEKENGEMEENSCHAP

De commissie verstaat, zoals eerder vermeld, onder een bibliothekengemeenschap een samenwerkingsverband tussen een aantal bibliotheken die een volgens plan aanzien van taak, personeel, boekenbestand en technische uitrusting werkende eenheid vormen. Wat betreft de omvang van de regio waarin een bibliothekengemeenschap werkzaam is zal rekening moeten worden gehouden met sociologische en geografische gegevens, terwijl in enkele gevallen misschien ook aansluiting kan worden gevonden bij de ontwikkelingen ten aanzien van de regionalisering, zoals die de laatste jaren in Nederland plaatsvinden. In het duitse rapport Grundlagen für die bibliothekarische Regionalplanung wordt als omvang van het werkgebied van een bibliothekengemeenschap 500.000 inwoners genoemd. Dit aantal lijkt de commissie ook voor nederlandse verhoudingen acceptabel, maar zij wil hierbij wel nadrukkelijk aantekenen dat het niet star gehanteerd kan worden in verband met hierboven genoemde factoren.

Organisatorisch zou een bibliothekengemeenschap door middel van een cirkel in beeld kunnen worden gebracht. In de kern daarvan bevinden zich een centrale bibliotheek, een bibliotheekcentrale en de bibliotheken (al dan niet samenwerkend) die daartoe door de aard van hun kollekties in aanmerking komen. In de daaropvolgende cirkel de bibliotheken in grotere gemeenten en streekcentra, met een lokale en een boven de lokale functie uitgaande taak. Vervolgens komen de bibliotheken met een voornamelijk aan de lokale situatie aangepaste dienstverlening en tenslotte de bibliobussen, die de inwoners van de kleinste kernen een mogelijkheid tot regelmatig bibliotheekgebruik bieden. (Zie pag. 24) Op elk van deze onderdelen wordt in een volgend hoofdstuk ingegaan.

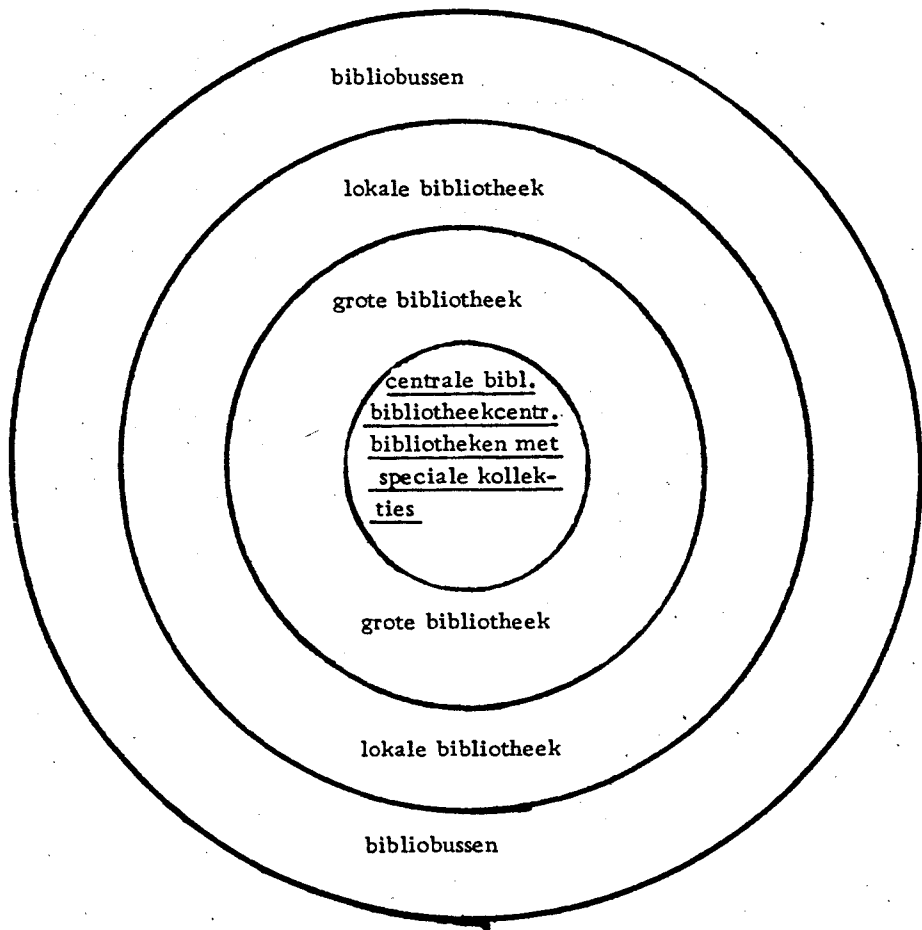
Binnen een bibliothekengemeenschap moet aan het overgrote deel van de vraag naar lektuur, vakliteratuur en informatie op het gebied van de humaniora worden voldaan, dat wil zeggen dat alleen literatuur met een exclusief wetenschappelijk of specialistisch karakter van buiten de gemeenschap zal behoeven te komen. Ten aanzien van de b-wetenschappen, in het bijzonder de

techniek zal het percentage in de gemeenschap beschikbare literatuur wellicht lager moeten liggen in verband met de snelle veroudering die daar optreedt en het feit dat een groot deel van het materiaal uit periodieke publikaties bestaat. Wellicht zou hiervoor een nationale centrale bibliotheek kunnen zorgen, waartoe een bestaande instelling zou kunnen worden uitgebouwd. De concentratie in grotere eenheden biedt de mogelijkheid op verschillend niveau tot specialismen te komen, waardoor personeel met bijzondere begaafdheden in enige richting meer gelegenheid krijgt in dat specialisme te werken en daardoor tot verdere verdieping van kennis, grotere prestaties en meer arbeidsvoldoening te komen. Eveneens ontstaan goede mogelijkheden voor promotie en voor vakdiskussie.

Centrale financiering opent de mogelijkheid tot het vormen van (voldoende) investeringsreserves. Rationalisatie, mechanisering en automatisering zijn bij het scheppen van grotere eenheden eerder en beter door te voeren.

Duidelijk moet worden gesteld, dat bij een centrale aanpak moet worden gewaakt voor een verschraving van de spreiding. Bij een onjuiste interpretatie van het begrip zou het gevolg kunnen zijn dat onvoldoende bedieningspunten ontstaan of dat men in de aanwezige bedieningspunten meent te kunnen volstaan met een geringer aanbod. Dit zou juist tegen de gedachte van de kwaliteitsverbetering door samenwerking indruisen. De voorgestelde samenwerking moet dan ook niet in eerste instantie worden gezien als een mogelijkheid tot kostenbesparing (indertijd een van de belangrijkste motieven bij het totstandbrengen van de provinciale bibliotheekcentrales !).

Bij een opzet als zoëven beschreven zou, waar mogelijk, moeten worden uitgegaan van bestaande bibliotheken en zo nodig overgegaan tot het stichten van nieuwe en aanmerkelijke uitbreiding van bestaande. Het zal praktisch nergens mogelijk zijn ineens tot de ideale toestand te komen; totstandkoming zou echter gefaseerd kunnen geschieden, waarbij het uiteraard wel noodzakelijk is van een duidelijk, door alle betrokkenen aanvaard plan uit te gaan.

6 ONDERDELEN VAN EEN BIBLIOTHEKENGEMEENSCHAP

6.1 Centrale bibliotheek en bibliotheekcentrale

De meest ideale situatie is die, waarbij centrale bibliotheek en bibliotheekcentrale in één gebouw zijn ondergebracht. Van deze situatie is bij het onderstaande uitgegaan. In dit belangrijke element van de gemeenschap zijn de algemene leiding en de leiding van de kategoriale functies ondergebracht.

Het onderdeel centrale bibliotheek omvat vooral die functies die direkt voor het publiek van belang zijn: regionale steunbibliotheek, open boekerij en magazijnen, informatie- en dokumentatiedienst, katalogus, centrale muziekbibliotheek/ diskotheek en dergelijke meer. De tot nu toe in de adviezen van de R.C.A. genoemde regionale steunbibliotheken zouden derhalve als centrale bibliotheek van een bibliothekengemeenschap moeten gaan funktioneren. Een landelijke indeling in bibliothekengemeenschappen impliceert echter dat, naast de reeds genoemde, ook een aantal andere openbare bibliotheken de functie van regionale steunbibliotheek zullen dienen te vervullen.

Uit het voorgaande moge blijken dat de centrale bibliotheek mede een wetenschappelijk bezit dient te hebben. Het spreekt welhaast vanzelf dat alle materiaal voor de diverse onderdelen van de gemeenschap beschikbaar moet zijn via leenverkeer, reproductie, telex en telefoon. De wetenschappelijke medewerkers zullen aan de centrale bibliotheek zijn verbonden. In de centrale bibliotheek dient voldoende studieruimte te zijn voor diegenen, die een direkt beroep doen op de kollekties van de bibliotheek. Daarnaast moet de apparatuur beschikbaar zijn voor het raadplegen van niet in boekvorm aanwezig materiaal.

Voorzover dit in de toekomst niet landelijk zal geschieden, zullen ook de dokumentatiewerkzaamheden in de centrale bibliotheek plaatsvinden. Gesteld is al dat daar ook de centrale informatiedienst is ondergebracht. Dit houdt echter niet in, dat het gedokumenteerde materiaal niet voor een groot deel in de andere onderdelen van de gemeenschap aanwezig zou moeten zijn. Een dienst als deze zal voor de gebruikers alleen van

waarde zijn als (een belangrijk deel van) het materiaal direkt ter beschikking staat.

Gezien het feit dat de centrale bibliotheek tevens bewaarbibliotheek is, moet voldoende magazijnruimte aanwezig of in potentie aanwezig zijn.

Als onderdeel van de taak van de centrale bibliotheek mag tenslotte worden genoemd de selectie ten behoeve van de gemeenschap. Daar zijn immers ook de materialen, die daarbij ten dienste staan, als bibliografieën en katalogus.

Het onderdeel bibliotheekcentrale omvat onder meer:

- de bibliotheektechnische diensten (aankoop, verwerking en onderhoud van het materiaal, organisatie van het leenverkeer)
- administratie (financieel en statistisch, personeelsadministratie)
- de technische diensten (bedrijfswagenpark, reproductie in de ruimste zin, binderij/banderij, tentoonstellingsdienst)
- de leiding der specialistische en kategoriale diensten (bouw en inrichting, jeugdwerk, bibliobussen, schoolbibliotheekwerk, bibliotheekwerk voor imbielen en bejaarden)
- werkmagazijnen ten behoeve van de kategoriale diensten.

Een verdere uitwerking van de hiervoor genoemde onderdelen van de gemeenschap acht de commissie niet opportuun, omdat deze sterk afhankelijk zal zijn van de omstandigheden per gemeenschap. Zo zal aanzienlijk verschil kunnen ontstaan tussen een bibliothekengemeenschap in een typisch stedelijk gebied en die in een gebied met sterk verspreid wonende bevolking. In dit laatste gebied zou bijv. eerder de noodzaak kunnen bestaan tot rayonvorming met per één of meer rayons een schoolbibliothekaresse en jeugdbibliothekaresse.

Als rayons kunnen gelden een openbare bibliotheek met filialen, alleen de filialen in de plaats van de centrale bibliotheek, een aantal kleine bibliotheken al dan niet met bibliobussen, filialen in een stedelijke situatie met bibliotheken in de randdorpen enz.

In hoeverre het verantwoord is over te gaan tot regionale centrale katalogi is een niet eenvoudig te beantwoorden vraag. Denkend aan de traditionele manier van

katalogusopbouw kan worden gekonstateerd dat deze zeer arbeidsintensief is. De ervaringen in Engeland met de regionale katalogi worden door vele betrokkenen negatief beoordeeld. Automatisering zal echter een aanzienlijke tijdsbesparing mogelijk maken. In ieder geval zal men binnen elke gemeenschap een overzicht moeten hebben van het bezit waarover men kan beschikken. In dit verband zij verwezen naar een in Engeland toegepast systeem, waar men het werkgebied van enkele county libraries heeft verdeeld in rayons en men in de centrale bibliotheek uitsluitend noteert naar welk rayon de boeken worden gezonden. Voorzover zich speciale kollekties binnen de gemeenschap bevinden zal men de literatuur op het speciale gebied daar plaatsen en zoeken. Het is duidelijk dat de combinatie centrale bibliotheek/bibliotheekcentrale bij voorkeur in het 'verzorgingscentrum' van de stad resp. regio gelegen moet zijn. Bestaat niet de mogelijkheid de twee functies in één gebouw onder te brengen, dan zal het hiervoor genoemde criterium zeker moeten gelden ten aanzien van de centrale bibliotheek. De bij de bibliotheekcentrale behorende functies lenen zich eerder voor onderbrenging buiten het centrum.

6.2 De grote bibliotheken

De grote bibliotheken hebben een functie die boven de zuiver lokale uitgaat. Ze zullen in het algemeen in streekcentra zijn gevestigd, die dikwijls ook centrum van onderwijsvoorzieningen zijn.

Deze grote bibliotheken zullen adequate naslagkollekties moeten hebben, voldoende studieplaatsen en, evenals de centrale bibliotheek, de apparatuur voor het gebruik van 'non-book'-materiaal. In voorkomende gevallen kunnen ook aan deze bibliotheken wetenschappelijke medewerkers zijn verbonden.

Het leenverkeer van de lokale bibliotheken in het gebied waarvoor de grote bibliotheek een functie heeft kan in eerste instantie via deze grote bibliotheken plaatsvinden. Ook voorzover decentralisatie van diensten nodig is (bijv. een schoolbibliotheekdienst) kunnen deze aan dergelijke 'subcentrales' worden verbonden.

6.3 De lokale bibliotheken

Deze hebben uitsluitend een functie voor de lokale samenleving. Ze zullen uiteraard volgens goede normen hun bezit en diensten moeten inrichten en bovendien over het volledige dienstenpakket van de gemeenschap beschikken.

6.4 Bibliobussen

De bibliobussen zijn uitsluitend voor de kleine woonkernen bestemd; de buskollektie wordt in de bibliotheekcentrale ondergebracht. Slechts bij een geografisch zeer uitgebreid of door 'natuurlijke barrières' doorsneden gebied zouden meer steunpunten voor de bussen kunnen worden ingeschakeld; als zodanig zou dan een van de grote bibliotheken moeten gelden.

6.5 Bibliotheken die bij overeenkomst met de gemeenschap samenwerken

In tegenstelling tot de onder 1 t/m 4 genoemde voorzieningen, die geheel in de gemeenschap geïntegreerd zijn, zullen sommige andere bibliotheken niet altijd als zodanig aan de gemeenschap kunnen deelnemen, bijv. omdat zij een specifieke taak voor bedrijf of instelling hebben. Bovendien kunnen bedrijfsbelangen het noodzakelijk maken onderdelen van de beschikbare informatie niet openbaar te maken. Deze bibliotheken kunnen op basis van een overeenkomst met de gemeenschap samenwerken.

In een dergelijke overeenkomst zullen onder meer de volgende punten moeten worden geregeld:

- a. de kosten
- b. de bestuurlijke organisatie
- c. de bereidheid de kollektie open te stellen voor gebruikers van de gemeenschap, met afspraken omtrent het leenverkeer
- d. de kollektievorming. Hierbij kan worden overeengekomen dat op het terrein van het specialisme van de desbetreffende bibliotheek naar volledigheid van het materiaal wordt gestreefd en kunnen afspraken worden gemaakt en eventueel voorwaarden worden gesteld over de toegankelijkheid van het materiaal
- e. het betrekken van de vakspecialisten in het werk van de gemeenschap
- f. de uren van openstelling

7 STRUKTUUR

Voorop dient te worden gesteld dat het geven van een pasklaar model voor een bibliothekengemeenschap niet mogelijk is. In het onderstaande wordt dan ook een model gegeven, dat van geval tot geval kan variëren. De totstandkoming zal, zoals eerder betoogd, meestal een periode van enige jaren vergen. In ieder geval zal de opbouw sterk afhankelijk zijn van de lokale of regionale situatie . 1)

7.1 Beheersvorm

Wat de juridische vorm betreft zijn er verschillende mogelijkheden, te weten:

- a. stichting, indien overheidsinstellingen in hoge mate bij een bibliothekengemeenschap zijn betrokken wellicht in de vorm van een 'overheidsstichting'
- b. openbaar lichaam op grond van de wet gemeenschappelijke regelingen, bij voorkeur in deze vorm, dat een dergelijk lichaam wordt opgericht door twee of meer gemeenten, dan wel door een provincie en gemeenten, waarbij andere rechtspersonen, i.c. al dan niet openbare bibliotheken, na verkregen machtiging van de kroon tot de regeling kunnen toetreden of leden van het openbaar lichaam kunnen aanwijzen
- c. overheidsdienst
- d. vereniging

Daar de juridische vorm van een bibliothekengemeenschap in hoge mate zal worden bepaald door plaatselijke omstandigheden, kan de commissie een bepaalde voorkeur niet uitspreken. De verenigingsvorm lijkt echter nauwelijks bruikbaar en ook moeilijk dienstbaar te maken aan de doelstellingen van een bibliothekengemeenschap.

7.2 Bestuur

Men zal moeten komen tot het vormen van een bestuur van de bibliothekengemeenschap, samengesteld uit vertegenwoordigers van de bij het projekt betrokken bibliotheken. De commissie is van mening dat plaatselijke en regionale overheden eveneens deel van het

1) Bij een bibliothekengemeenschap waaraan alleen privaatrechtelijke bibliothekinstellingen deelnemen zullen de problemen doorgaans minder groot zijn.

bestuur dienen uit te maken. Dit bestuur zal dan, samen met de direktie, moeten komen met een programma ter realisering van het plan in grote lijnen. Deze concentratie van het bestuur zal evenwel psychologische weerstanden kunnen oproepen. De kommissie is van mening dat weliswaar een krachtig centraal bestuur een eerste vereiste is, maar dat een 'inspraakmogelijkheid' moet worden geschapen ten behoeve van lokale bestuurskommissies, die als taak het contact met de lokale bevolking hebben. Gevraagd en ongevraagd zullen deze bestuurskommissies moeten kunnen adviseren aan het gemeenschapsbestuur over zaken de lokale bibliotheekvoorziening betreffende, zoals aanstelling van personeel, kontakten met lokale organisaties enz. Voorwaarde is wel dat in deze kommissie personen zitting hebben die de waarde van de voorziening onderkennen. Op organisatie van leiding en bestuur wordt in hoofdstuk 8 nader ingegaan.

7.3 Personeel

Naast de voorbereiding van de bestuursstructuur is het noodzakelijk gelijktijdig de verschillende onderdelen van de gemeenschap in de totstandkoming daarvan te betrekken; zoals bij elke samenwerking kunnen spanningen optreden doordat personeelsleden zich in hun positie bedreigd voelen. Dit probleem kan te groter zijn, omdat voor een volwaardig functioneren van de gemeenschap ook vakspecialisten van buiten de bibliotheekwereld zullen moeten worden aangetrokken. Ten aanzien van de bibliotheektechnische specialisten is dit ten dele het gevolg van het feit dat in de opleiding aan de bibliotheek- en dokumentatieakademies nog te weinig mogelijkheden voor specialisatie zijn. Het totstandkomen van bibliothekengemeenschappen zal dan ook gevolgen hebben voor deze akademies ten aanzien van de differentiatie in de opleiding tot bibliothekaris/dokumentalist. Als voorbeelden van specialisten die niet of niet altijd uit het bibliothekarissenkorps zullen kunnen worden gerekruteerd worden genoemd vakreferenten voor onderdelen in het lëktooraat, specialisten in verband met bepaalde aspekten voor bouw en inrichting van bibliotheken, financieel deskundigen en dergelijken meer.

Zeker is echter, dat de specialisten voor een deel uit

de aanwezige bibliothekarissen kunnen komen; zoals reeds eerder door de kommissie is gesteld mag in alle redelijkheid worden aangenomen dat door samenwerking in een gemeenschap de individuele ontplooiingskansen groter worden. Dit geldt ook zeker ten aanzien van de funktionarissen die bij de aanvang van de samenwerking de leiding over één van de aan de gemeenschap deelnemende bibliotheken hebben en waar bedreiging van positie zeer sterk gevoeld kan worden. De kommissie meent duidelijk te moeten stellen dat het gehele personeel van alle bij het proces betrokken onderdelen bij de totstandkoming van de gemeenschap moet worden betrokken. Voorkomen moet worden dat alles 'van bovenaf' wordt geregeld. Gebeurt dat toch, dan zou na totstandkomen van de samenwerking wel eens kunnen blijken dat belangrijke details over het hoofd zijn gezien en dat vaak ook niet op de volledige loyaliteit van de betrokkenen kan worden gerekend. Dat rechtspositioneel voor de betrokkenen geen nadeel mag ontstaan moge vanzelf spreken.

7.4 Centralisatie

Als eerste in de gemeenschap te centraliseren zaken noemt de kommissie:

- beheer en financiële administratie
- personeelsbeleid, waaronder de opleiding binnen het bedrijf
- vorming, verwerking en onderhoud der kollekties
- interne en externe public relations

Wat beheer betreft kan worden gedacht aan gebouwen, transportmiddelen en apparatuur, waardoor wellicht een economischer gebruik mogelijk is. Ook door uniforme afschrijvingswijze, centrale subsidie- en kontributie-administratie zal doorgaans efficiënter kunnen worden gewerkt.

Centraal personeelsbeleid betekent het bepalen van een logische personeelsopbouw en het omschrijven van verantwoordelijkheden, die bij de verschillende functies behoren. Het houdt tevens in het aanstellen van personeel, in bepaalde gevallen - vooral bij de personeelsleden die bij de dagelijkse dienst in de plaatselijke openbare bibliotheken zijn betrokken - in overleg met

de lokale bestuurskommissie.

Het op elkaar afstemmen van aanschaf en afschrijving vormt de basis van een verantwoorde kollektievorming. In de voor de regio noodzakelijke aantallen worden de titels aangeschaft en over de deelnemende bibliotheken verspreid. Bij de afschrijving zal er op gelet worden dat de titels die daarvoor in aanmerking komen in voldoende mate worden gehandhaafd resp. in één of meer exemplaren worden bewaard. Bij dit alles dient rekening te worden gehouden met speciale kollekties van aan de gemeenschap deelnemende bibliotheken, zoals bedrijfsbibliotheken, bibliotheken van akademies en andere hogere beroepsopleidingen.

Naast de voorbereiding op bestuurlijk niveau (die op zichzelf al meebrengt dat tegenover alle bestuurlijk bij het werk te betrekken organisaties en instellingen het beeld van de nieuwe opzet zal moeten worden gepropageerd) is het even belangrijk dat ook bij personeel en publiek een duidelijk beeld wordt geschapen van de gedachten die aan de besluiten ten grondslag liggen en de manier waarop de besluiten zullen worden uitgevoerd.

7.5 Landelijke en regionale samenwerking

Zoals in dit rapport samenwerking tussen bibliotheken binnen een bepaalde regio wordt bepleit, zo zal het evenzeer noodzakelijk kunnen blijken te komen tot samenwerkingsvormen tussen bibliothekengemeenschappen onderling. De snelle ontwikkeling van de communicatiemogelijkheden zal het mogelijk maken bepaalde informatie landelijk of slechts op enkele plaatsen op te slaan. Ook moge worden verwezen naar de al plaatsvindende centrale aanschaffing en titelbeschrijving van boeken ten behoeve van openbare bibliotheken; een dergelijke dienstverlening zou kunnen worden uitgebreid met bijv. het centraal dokumenteren van tijdschriftartikelen.

8 Organisatie van bestuur en leiding

De slagvaardigheid van een bibliothekengemeenschap zal sterk afhankelijk zijn van organisatie van bestuur en leiding. Deze zullen zo democratisch mogelijk georganiseerd, maar door een logische opbouw toch tot snelle besluitvorming in staat moeten zijn.

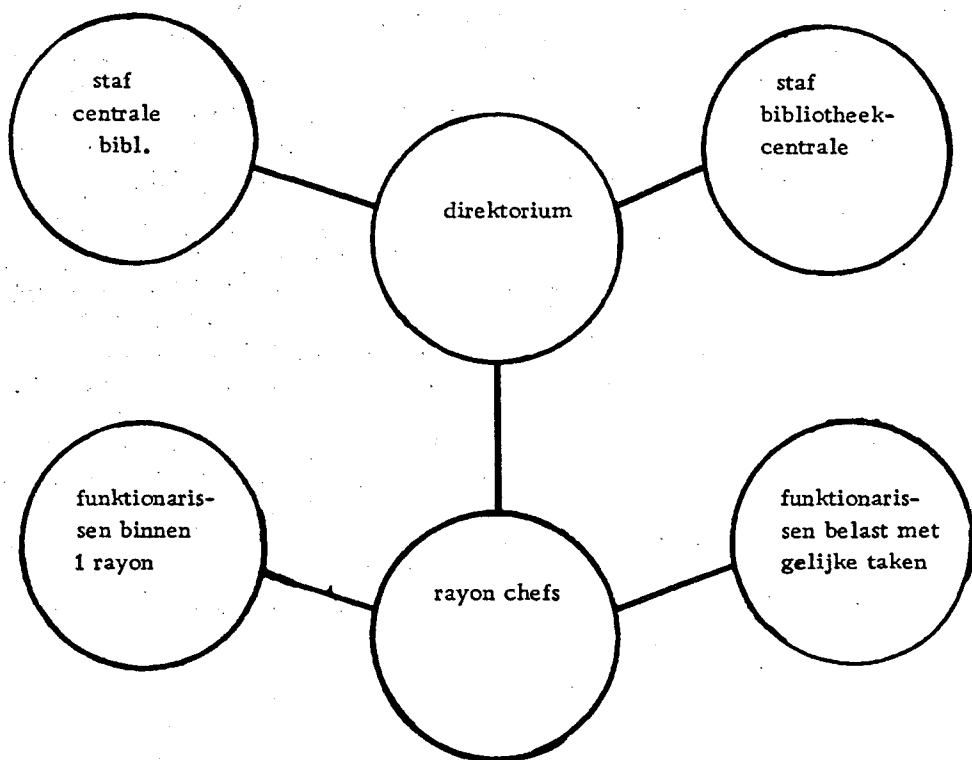
Voorzover het om gemeenschappen in een geografisch groot gebied gaat, met een aantal lokale bedieningspunten, kan worden gedacht aan een vertegenwoordiging uit die lokale gemeenschappen door een per rayon aan te wijzen vertegenwoordiger. Een bestuursvertegenwoordiging van alle plaatsen zou tot eenlog bestuursapparaat leiden dat waarschijnlijk slechts één à tweemaal per jaar bijeen zou kunnen komen en daardoor slechts weinig van de verwachte inspraak kan realiseren. Overigens behoeven de 'bestuurlijke rayons' niet samen te vallen met de bedrijfsorganisatorische, die op praktische gronden kunnen worden gevormd, terwijl voor de bestuurlijke andere criteria kunnen gelden.

Wat de leiding betreft kan worden gedacht aan een direktorium van drie personen, waarvan één met direkte verantwoordelijkheid voor het onderdeel centrale bibliotheek, één met direkte verantwoordelijkheid voor het onderdeel bibliotheekcentrale en één zonder direkte verantwoordelijkheid voor een bepaald onderdeel, doch belast met de beleidsvoorbereiding en -uitvoering voor de gehele gemeenschap en derhalve met eindverantwoordelijkheid. Besluitvorming zou in gemeen overleg tot stand moeten komen. In die (hopelijk schaarse) gevallen waar het niet mogelijk is een unanieme beslissing te nemen zou de stem van de funktionaris met eindverantwoordelijkheid de doorslag moeten geven.

Bij de besluitvorming dient de staf direkt te zijn betrokken. Als staffunktionarissen kunnen worden beschouwd de funktionarissen van de centrale bibliotheek die belast zijn met taken die de gehele gemeenschap raken (zoals selektie en dokumentatie) en de funktionarissen van de bibliotheekcentrale waarvoor hetzelfde criterium geldt (administrateur, schoolbibliothekaris, jeugdbibliothekaris, bouwspecialist enz.). Verder behoren eventuele rayonchefs of -direkteuren tot de

stafffunktionarissen. Daarnaast kan breder overleg plaatsvinden, bijv. binnen de rayons, tussen funktionarissen belast met dezelfde taak en binnen bibliotheken die onderdeel van de gemeenschap uitmaken. Deze opsomming is uiteraard niet limitatief.

Schematisch kan de hierin geschetste gedachte als volgt worden weergegeven:

OPBOUW STAFBERAAD

SLOTWOORD

De commissie is er zich van bewust dat in dit rapport van een ideale situatie is uitgegaan. Zij is er van overtuigd dat het slechts in uitzonderlijke gevallen mogelijk zal zijn de door haar geschetste optimale bibliotheekvoorziening in kort tijdsbestek tot stand te brengen. Problemen zijn met name:

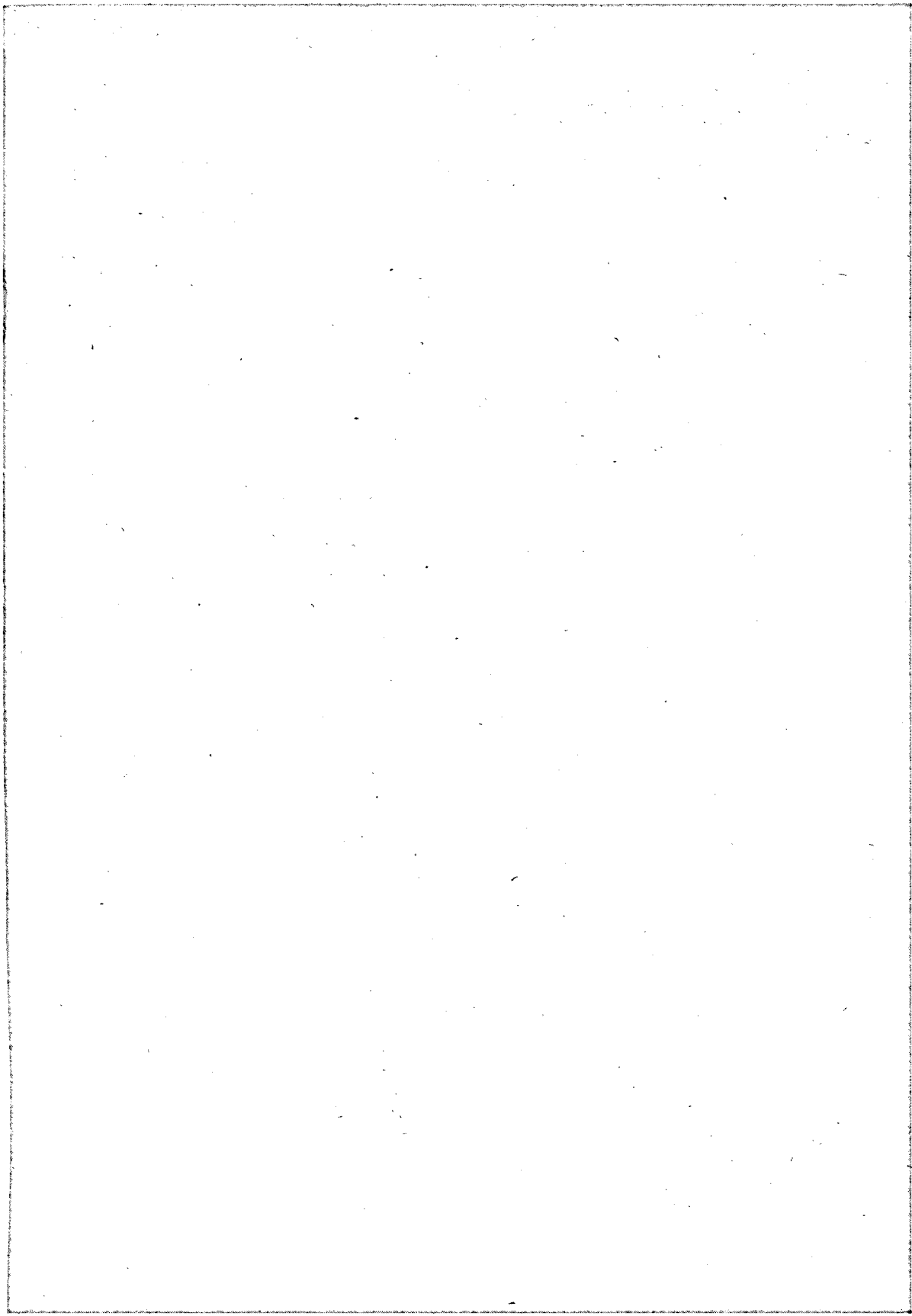
- gehechtheid aan bestaande structuren
- voorbereiding van de bestuursstructuur
- positie en samenstelling van het personeel
- onvoldoende toerusting van de bibliotheken voor de taakvervulling binnen een gemeenschap
- kontributievrijdom naast verplichte kontributieheffing
- financiële konsekventies

Deze problemen mogen echter geen reden zijn om van het totstandbrengen van bibliothekengemeenschappen af te zien. Het zal zeer dikwijls mogelijk zijn om in onderdelen al tot samenwerking te komen en zo geleidelijk naar de optimale situatie toe te groeien.

De commissie meent dat het, mede met het oog op het hiervoor gestelde, niet verantwoord zou zijn ook maar een poging te doen tot het tekenen van een kaart waarop Nederland in bibliothekengemeenschappen zou zijn opgedeeld, omdat deze zeer theoretisch zou zijn en dientengevolge alleen maar tot even theoretische discussies en tot verstarring zou leiden. Bovendien zou een dergelijke kaart niet meer dan een momentopname zijn.

In verschillende delen van het land zijn immers duidelijk ontwikkelingen aan de gang die een aanzet kunnen zijn tot bibliothekengemeenschappen. De commissie is ervan overtuigd dat ook in andere delen analoge ontwikkelingen nodig zijn om uiteindelijk te komen tot de kwaliteit die haar bij het schrijven van dit rapport voor ogen heeft gestaan.

-- JULI 1973
Dr. E. BOEKKANSTICHTING
AMSTERDAM

1950年10月1日